

ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ПРАВОСЛАВ'Я І КАТОЛИЦИЗМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

В статті розглядаються концептуальні підходи православної та католицької церкви до освіти та виховання. Вони мають найбільше значення для сучасного релігієзнавства та педагогіки, адже дозволяють осмислити стратегії участі церкви в освітньо-виховному процесі в Україні.

Ключові слова: соціальна доктрина православ'я, соціальна концепція католицької церкви, релігійна освіта.

Постановка проблеми релігійної освіти та виховання в сучасному релігійному середовищі є досить актуальною. Суспільні трансформації останніх десятиліть відкрили простір для відновлення повноправної діяльності церковних інституцій. Характерною ознакою цього періоду стало відродження традиційних для українського суспільства та виникнення нових релігійних конфесій і течій. Особливо активно розпочали працювати традиційні для України церкви, які, попри втрати, пов'язані з протидією їм з боку тоталітарної влади, зберегли значні можливості виконання своїх першочергових функцій: проповідувати і навчати людей вірі. Новий характер державно-церковних відносин та вільний розвиток релігійних організацій створили сприятливі умови розвитку та удосконалення роботи в осмисленні й реалізації планів щодо участі церкви в освітньо-виховному процесі.

У доктринально завершеному вигляді богословські погляди на питання освіти і виховання нині викладені більшістю релігійних організацій, але з точки зору конфесійної належності українців, найбільше значення для сучасного релігієзнавства та педагогіки мають концептуальні побудови православної та католицької церкви.

Православ'я і католицизм до свого розділення мали певні сформовані погляди на проблеми у суспільстві. Католицька церква раніше православної зіткнулась з новою соціально-економічною і духовно-релігійною реальністю та вимушена була здійснити модернізацію своїх положень щодо цієї реальності. Це спонукало адекватно реагувати на зміни, що відбувались в оточуючому суспільному середовищі чи окремій державі. Тому становлення цілісного соціального вчення Римо-Католицької церкви почалося з усвідомлення нею своєї позиції в нових координатах суспільного розвитку, включаючи і проблеми, пов'язані з освітньою та виховною роботою.

Внаслідок зазначеного лідерства в Римо-Католицькій церкві на кінець ХІХ століття з'являються офіційні документи щодо окремих соціальних проблем. Енцикліка папи Льва ХІІІ „*Rerum novarum*” („Нові речі”), що вийшла в 1891 році, стала своєрідним інтегральним документом соціальної доктрини церкви. Причиною появи вчення стає зіткнення євангельського послання з проблемами суспільного життя.

Православні церкви з цілого ряду причин менше переймалися формулюванням цілісних підходів до сакрального розуміння соціальної реальності. Їхні напрацювання в цьому напрямку носили більшою мірою фрагментарний характер. Суспільні трансформації, пов'язані з народженням капіталістичних відносин, революційним переворотом 1917 року, знаходження церквою свого місця в умовах становлення т.з. реального соціалізму, лише готували ґрунт для цілісного концептуального усвідомлення православними тих суспільних процесів, в яких діяла церква.

На Архієрейському Соборі Руської-Православної церкви 1994 року вироблена постанова про необхідність дослідження та прийняття загальної соціальної концепції. В 1996 році відбулось перше засідання робочої групи, що до 2000 року розробляє зміст майбутньої концепції. В серпні 2000 року Ювілейним Архієрейським Собором Руської Православної церкви прийнято соціальну доктрину, яка визначила роль і місце православної церкви в суспільному середовищі. Це демонструє початок якісно нового етапу розвитку не тільки Руської Пра-

вославної церкви, а й православ'я взагалі, в тому числі й на Україні, де воно складає зміст історичних та культурних традицій українського народу. Соціальна концепція має на меті розкрити всі сторони соціальної стратегії православ'я, в тому числі у питаннях освіти та виховання.

Соціальна концепція православ'я визначає ставлення церкви до світської науки та освіти, в той же час не розкриває проблеми богословської освіти. Церква вважає, що богословська освіта знаходиться тільки в її компетенції і є її внутрішньою справою, тому розгляд цієї проблеми не ввійшов до соціальної концепції. Формулювання академічних принципів релігійної освіти звучить у „Визначеннях Архієрейських Соборів РПЦ”, починаючи з 1989 року, підґрунтям цього стають нові умови, пов'язані з прийняттям державними органами законів, що проголошують свободу совісті і релігійних організацій.

Соціальна доктрина церкви визнає вирішальну роль досягнень освіти і науки у високих здобутках цивілізації. Для нормального людського життя необхідно вирішити першочергову проблему „повернення до втрачених зв'язків наукового знання з релігійними, духовними і моральними цінностями” [1]. Церква переконана, що саме вона повинна відновити моральні погляди науки шляхом просвіти та освітньо-виховної роботи. Церковна і світська наука повинні співпрацювати для можливості визначення загального блага та позбавлення його від зла. „Їх взаємодія повинна спонукати створенню здорового творчого клімату в духовно-інтелектуальній сфері, тим самим допомагати створенню оптимальних умов для розвитку наукових досліджень” [1].

Церква високо оцінює здобутки суспільних наук, адже окремі дослідження тісно пов'язані з богослов'ям, церковною історією, канонічним правом. Визнаючи важливість гуманітарних досліджень, церква, в той же час не погоджується з окремими висновками, що дають раціональне пояснення картини світу та суперечать церковним істинам. За соціальною концепцією, визнаючи справи історичного минулого, церква вважає особливо небезпечною ідеологізацію в сфері суспільних досліджень, які покладені в основу державних програм і політичних проектів, в тому числі в освіті та вихованні. Наука не повинна підмінюватись

ідеологією, для цього церкві необхідно „підтримувати особливо відповідальний діалог з ученими-гуманітаріями” [1].

Католицька церква особливу увагу приділяє вивченню філософії. Вихованці повинні освоїти основи філософських знань, особливо сучасних, для дієвої комунікації у нинішньому суспільному середовищі. Необхідно вміти аналізувати і розкривати суть вчення та розуміти корені „фальшивих наук”. В той же час до вивчення філософії треба ставитись обережно, адже невірне розуміння окремих висновків призводить до розрізненості в тлумаченні віроповчальних істин і до кризи морального вчення церкви [2].

Християнська традиція з повагою ставиться до світської освіти. Визнаючи роль знань, отриманих у загальноосвітніх державних установах, церква не надає їм головного значення в розвитку особистості, але вбачає необхідними для віруючої людини. Як православ'я, так і католицизм вважають, що сприяння релігійному вишколу належить всій християнській громаді: батькам, парафіям, учителям, священикам, єпископам та їхній спільній праці. Першою й основною освітньо-виховною ланкою повинна стати сім'я, а також система освітніх закладів: дошкільні виховні установи, школи, інститути, університети, власне релігійні учбові заклади та ін.

По відношенню до державної освіти православ'я висловлює побажання, щоб „вся освітня система була побудована на релігійних началах і оснований на християнських цінностях” [1]. Поряд із тим вона поважає світську школу і готова будувати взаємовідносини з нею, при цьому вбачає „недопустимим нав'язування учням антирелігійних і антихристиянських ідей” [1]. Вона критикує зміст шкільних предметів, особливо гуманітарних, що „недооцінюють роль релігії у формуванні духовної самосвідомості народів” [1]. Виконуючи святу місію, церква проголошує недопустимість проникнення в світську систему освіти стандартів та методик, що відомі негативним ставленням до християнства та різних „окультурних і неоязичницьких” впливів [1].

Уроки християнського віровчення у світських школах, а також у вищих навчальних закладах, введених за бажанням дітей та їх батьків, будуть „корис-

ними і необхідними”. Для цього священнослужителі повинні вести з державною владою діалог, направлений на законодавче і практичне закріплення права на отримання релігійної освіти та виховання. Школа, як і церква, зобов’язана передавати новим поколінням моральні цінності, накопичені попередніми століттями, і в цій справі вони повинні тісно співпрацювати. „Церква покликана і намагається сприяти школі в її виховній місії” [1]. В цілях релігійної просвіти вона створює православні загальноосвітні учбові заклади. На даному етапі співіснування церковної й світської освітніх систем та намагання церкви впливати на зміст освіти державних навчальних закладів такі православні навчальні заклади будуть бажаними для певного кола людей.

Соціальна доктрина Римо-Католицької церкви проголошує освіту однією із сфер церковної місії. Протягом віків, від початків освіти до сучасних університетів, вона проявляла опіку та координацію навчальних закладів. Піклування про освіту невіддільне від християнізації, що видно з діяльності місій і взагалі всіх учбових закладів, створених під егідою церкви [2]. Маючи значні можливості та перебуваючи в сприятливих умовах, католицизм завжди перебував у тісному зв’язку з освітніми закладами. На даний час у межах поширення католицької віри створена розвинена система освітніх установ як власне релігійних для підготовки священнослужителів, так і під церковним патронатом, які готують випускників до роботи в багатьох галузях, що існують в сучасному світі. Таким освітнім закладам віруючі люди беззаперечно надають перевагу, а їх заслужений високий авторитет серед значного людського загалу спонукає до розвитку.

Римо-Католицька церква визначає виховання як невід’ємне право кожної людини незалежно від задатків, статі, традицій. Тому, взявши за основу здобутки психології, педагогіки, дидактики, необхідно сприяти фізичному, моральному і інтелектуальному розвитку особистості. Найголовніше завдання церкви навчити хрещену людину вірі [2].

Першою виховною ланкою повинна бути сім’я. Наголошуючи на перевазі сім’ї перед державою у питаннях освіти, де головна роль відводиться церкві,

засуджується „педагогічний натуралізм”. Необхідно захищати „унікальний храм виховання”, що створює сім’я і церква, а держава повинна забезпечувати для цього сприятливі умови. Батьки дали дитині життя і мають обов’язок її виховувати. Батькам з часом необхідно допомогти дитині визначитись у виборі життєвих орієнтирів, змістом яких повинно стати навчання та виховання у світлі християнських ідей. Виконуючи свій освітній та виховний обов’язок та вирішуючи визначені проблеми, церква, намагається спиратись на всі відомі педагогічні досягнення і дбати про властивий їй просвітницький характер роботи, у світлі християнської традиції, на першому місці якої стоїть катехитичний вишкіл [2].

Між усіма засобами виховання окреме значення має школа, яка силою свого призначення готує людину до життя у суспільному середовищі. Доктрина пропонує різні варіанти співпраці освітніх закладів і церкви в духовному вихованні учнів. Звичайно, головну увагу при досягненні даної мети необхідно приділити не загальноосвітнім навчальним закладам, а, в першу чергу, католицьким школам та університетам. Це дозволяє розширювати мережу таких закладів, а збільшуючи їх авторитет показати переваги такої освіти та відповідно престижність.

Держава не має права втручатись у внутрішні справи церкви, натомість остання переконана, що, виконуючи свою православну місію, повинна мати вплив у багатьох суспільних інституціях. Маючи установчий та декларативний характер, соціальна концепція розкриває практично всі сторони освітньо-виховної співпраці світських навчальних установ та церкви. Головною проблемою при цьому залишається можливість здійснення практичної реалізації висунутих пропозицій в рамках нормативно-правової компетенції держави.

Прийняття соціальної концепції свідчить про те, що в православ’ї відійшли від існуючих продиктованих штампів і проголосили власне задеклароване бачення можливості вирішення проблем освітньо-виховної діяльності в суспільному середовищі. В українському релігійному середовищі, де гостро постають питання освіти та виховання, церква не тільки розкриває своє значення в

моральному вихованні, а розробляє конкретні пропозиції можливих варіантів вирішення існуючих проблем. Порівняння говорить, що така концепція, хоча і є важливим кроком вперед у визначенні релігійних суспільних пріоритетів, але потребує значної роботи по трактуванню окремих положень.

Зрозуміло, що Римо-Католицька церква, маючи великий досвід роботи в даному полі має практично досконалу програму вирішення освітньо-виховних соціальних потреб. Вона, порівнюючи з православ'ям, майже не мала перешкод у просвітницькій діяльності. Православні церкви за історію свого існування також розробили цілісну систему освітньо-виховної роботи в суспільному середовищі, але в силу відомих обставин були позбавлені можливості реалізовувати визначені цілі в практичній діяльності. В сучасному українському суспільстві, для якого характерні православні християнські цінності, церква буде спроможна, співпрацюючи з вищими державними органами, реалізовувати власні освітньо-виховні програми.

Джерела та література:

1. Соціальна концепція // <http://orthodox.org.ua/page/sotsialna-kontseptsiya>
2. Документи Другого Ватиканського Собору: Конституції, декрети, декларації. – Л.: Свічадо, 1996. – 759 с.

УДК 94 (477. 51) «1955/1964»

Донець А.О., Страшко Є.М.

ЖИТЛОВА ПРОБЛЕМА ПОВСЯКДЕННЯ НІЖИНЦІВ У 1955-1964 РР.

У статті розглянуто зміст і наслідки державної політики масового житлового будівництва у добу хрущовської лібералізації 1955 – 1964 рр. і проаналізовано особливості реалізації даного соціального проекту в Ніжині.